

François Couperin, “Les Dards homicides” [“Τα φονικά βέλη”], ροντώ σε Λα-μείζονα, από την συλλογή *Quatrième livre de pièces de clavecin (1730) / Vingt-quatrième ordre, σε λα-ελάσσονα / Λα-μείζονα, III*

Το συγκεκριμένο ροντώ προέρχεται από μία εκ των τελευταίων σουϊτών (ordres) για τσέμπαλο του François Couperin, στις οποίες πλέον τα κομμάτια χαρακτήρος έχουν εκτοπίσει ολότελα τους χορούς που αρχικά (από τα μέσα του 17ου αιώνας) συγκροτούσαν κατ’ αποκλειστικότητα τα έργα αυτού του είδους. Η εξωμουσική αφορμή του εν λόγω κομματιού παραμένει δυστυχώς ασαφής για εμάς (σε ποιό γεγονός, καλλιτεχνική αναπαράσταση ή πρόσωπο ενδέχεται, άραγε, να αναφέρονται «τα φονικά βέλη» ή «οι ανθρωποκτόνες σαΐτες» του τίτλου;), αλλά τούτο βέβαια ουδόλως δυσχεραίνει την κατανόηση της μορφής του, η οποία συνίσταται στην τυπική εναλλαγή του κυρίου θέματος του ροντώ με τρία διαφορετικά επεισόδια.

Το κύριο θέμα, που λειτουργεί ως επωδός στην συνολική μορφή, παρουσιάζεται στην Λα-μείζονα με την καθιερωμένη δομή μίας περιόδου, αποτελούμενης από δύο τετράμετρες φράσεις. Σημειωτέον ότι κάθε φράση ξεκινά από το δεύτερο σκέλος του σύνθετου μέτρου των 6/8, δηλαδή εξελίσσεται μετρικά από άρση προς θέση, με επιπρόσθετη άρση ενός ογδού· ως εκ τούτου, κάθε μέτρο στην παρτιτούρα εμφανίζεται τοποθετημένο ένθεν και ένθεν μίας διαστολής, με τα τέσσερα πρώτα όγδοα πριν από αυτή και μόνο τα δύο τελευταία κατόπιν αυτής, σε ισχυρή μετρική θέση (άρα το πρώτο μέτρο ξεκινά από το ελλίπες στην αρχή της παρτιτούρας και ολοκληρώνεται στο δεύτερο όγδοο του καταγεγραμμένου μ. 1, το δεύτερο μέτρο καταλαμβάνει τα τέσσερα τελευταία όγδοα του προηγούμενου και τα δύο πρώτα του επομένου κ.ο.κ.). Η κοινή θεματική αφετηρία των δύο φράσεων της περιόδου (η δίμετρη βασική ιδέα) περιέχει μίμηση κατά την είσοδο των δύο εξωτερικών φωνών, της μελωδίας και του μπάσσου, η οποία μάλιστα παραπέμπει στην τεχνική της φούγκας και ειδικότερα σε ένα μονόμετρο *soggetto* ως θέμα που ακολουθείται από την τονική του απάντηση σε *stretto*: ωστόσο, η υπόλοιπη εξέλιξη και των δύο φράσεων καθίσταται εντελώς ομοφωνική, καθώς το διαθέσιμο μοτιβικό υλικό αναπτύσσεται μελωδικά από μέτρο σε μέτρο μόνο στο δεξί χέρι και συνοδεύεται από το αριστερό με αρπισμούς και συγχορδίες μέχρι τις πτωτικές καταλήξεις. Τα μ. 1-3 και 5-7 (νοούμενα πάντοτε από άρση προς θέση, σύμφωνα με τις ειδικότερες επεξηγήσεις που δόθηκαν παραπάνω) εξελίσσονται πανομοιότυπα ($I, V^6 [- V] - vii^{7-6}/V, V - vii^6_4$ [κατ’ ουσίαν όμως μία ελλιπής V^2], I^6), μέχρις ότου η επέκταση της αρμονικής λειτουργίας της τονικής ολοκληρωθεί με μία τελευταία εναλλαγή των συγχορδιών της δεσπόζουσας (μεθ’ εβδόμης χωρίς θεμέλιο) και της τονικής, και οδηγήσει απευθείας σε δύο διαφορετικές – αλλά εξίσου απέριπτες από αρμονικής πλευράς – πτώσεις στο μ. 4 ($I^6 - vii^6 - I$ και V για μία μισή πτώση) και στο μ. 8 ($I^6 - vii^6 - I - V$ και I για μία τέλεια πτώση), οι οποίες με την διαφορετική τους ισχύ ικανοποιούν τον δεύτερο αναγκαίο όρο για την συγκρότηση της παρούσας περιόδου.

Το πρώτο επεισόδιο είναι συντομότερο σε έκταση και αποτελείται από δύο ανισομεγέθεις φράσεις που διαμορφώνουν από κοινού ένα σύμπλεγμα δευτερεύοντος θέματος. Την λειτουργία της μεταβάσεως αναλαμβάνει η φράση των μ. 9-10, όπου η πρώην τονική αντιμετωπίζεται πλέον ως η υποδεσπόζουσα της Μι-μείζονος, στην οποία και πραγματοποιείται μία μισή πτώση ($[IV -] ii^7, V^6/V - V^7/V, V$). Με αυτόν τον τρόπο, η δευτερεύουσα τονικότητα της δεσπόζουσας εκτοπίζει την κύρια, προκειμένου με την επόμενη φράση των μ. 11-14 η ίδια να εδραιωθεί περαιτέρω και να επικυρωθεί οριστικά με μία τέλεια πτώση (V, V^2, I^6, vii^6 [ή V^4_3] – $I - V, I$). Συνεπώς, η φράση αυτή προσλαμβάνει την λειτουργία ενός πλαγίου ή δευτερεύοντος θέματος, ενώ η τελική συγχορδία της επανερμηνεύεται αναδρομικά ως δεσπόζουσα της Λα-μείζονος και ακολουθεί απευθείας μία πρώτη απaráλλακτη επαναφορά του κυρίου θέματος στα μ. 15-22.

Το δεύτερο επεισόδιο στρέφεται αρχικά προς την τονικότητα της σχετικής, στην οποίαν εξελίσσεται η φράση των μ. 23-26 καταλήγοντας σε μία ατελή πτώση ($i^6, iv [- iv^2] - vii^6 - vii, i^6 [- V^4_3] - [i -] V^7/iv, iv - ii - vii^7 - V$ και i στην φα-δίεση-ελάσσονα): η δίφωνη γραφή

καθιστά ενίοτε ελλιπή την αρμονία, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι η παρούσα φράση συγκροτείται ειδικότερα ως πρόταση, δυνάμει της διπλής παρουσίας της μονόμετρης βασικής της ιδέας αλλά και της σαφούς αποσπασματοποίησης και της ρυθμικής πύκνωσης που διέπουν την συνέχισή της. Ακολουθώς, το περιεχόμενο των μ. 23-24 επαναδιατυπώνεται στα μ. 27-28 αλλά με το συμφέρον μιας μετατροπίας προς την ντο-δίεση-ελάσσονα, η οποία επικυρώνεται με τέλεια πτώση στο μ. 30 (συνολικά, η φράση των μ. 27-30 εξελίσσεται αρμονικώς ως εξής, με ελλειπτική γραφή και πάλι σε ορισμένα σημεία: $iv, V [- V^2] - i^6 - i^7, IV [- IV_2^{4\#}] - vii^6 - V^7, i [- vii_5^6] - i^6 - iv - V, i$). Συνεπώς, οι δύο αυτές φράσεις διαμορφώνουν από κοινού μία περίοδο και δη μετατροπική, αφού ξεκινά από την τονικότητα της σχετικής και καταλήγει σε αυτήν της σχετικής της δεσπόζουσας ($vi \rightarrow iii$). Όπως διαπιστώνεται, το παρόν επεισόδιο επικεντρώνεται σε δύο διαφορετικές δευτερεύουσες τονικότητες, ενώ ολοκληρώνεται και με την προσθήκη ενός συνδετικού περάσματος, ρόλο που επιτελεί η φράση των μ. 31-34, αναφερόμενη εκ νέου στην κύρια τονικότητα της Λα-μείζονος και καταλήγοντας σε μία μίση πτώση ($[= iii] - V_5^6/ii - V^7/ii, ii - vii^7 - V, I - V^6, vii^{7-6}/V - V - I, V$), που ανοίγει τον δρόμο για την επόμενη επαναφορά του κυρίου θέματος στα μ. 35-42.

Για το τρίτο και τελευταίο επεισόδιο επιλέγεται ως κεντρική τονικότητα αυτή της υποδεσπόζουσας, η οποία εδραιώνεται απευθείας μετά το κύριο θέμα, αφού η φράση των μ. 43-46 εξελίσσεται καθ' ολοκληρίαν στην Ρε-μείζονα και κλείνει με τέλεια πτώση σε αυτήν ($[= V] - V^2 - I^6, IV^{[7]} - ii, V^{[7]} - iii, vi - vii - I - IV - V, I$). Έπειτα, μία νέα δίμετρη φράση παραμένει μεν στην Ρε-μείζονα, αρθρώνοντας όμως μία ασθενέστερη – μισή – πτώση στην κατάληξή της (μ. 47-48: $V - I - V^6 - V, I - V^6 - V - I - IV^6, V$). Όπως φανερώνει εκ των υστέρων η επανάληψή της σε μεταφορά στην Λα-μείζονα στα μ. 49-50, η αποσταθεροποίηση της τονικότητας της υποδεσπόζουσας εξυπηρετεί τις ανάγκες ενός συνδετικού περάσματος, το οποίο εκτείνεται από το μ. 47 έως το μ. 52 περιλαμβάνοντας τρεις δίμετρες φράσεις, η τελευταία εκ των οποίων επαναλαμβάνει την ίδια μισή πτώση στην Λα-μείζονα που άρθρωσε και η αμέσως προηγούμενη (μ. 51-52: $V^2 - I^6 - I, V^6 - V^7 - I - IV^6, V$). Κατ' αυτόν τον τρόπο, το κύριο θέμα μπορεί να επανέλθει για τελευταία φορά αυτούσιο στα μ. 53-60 και να ολοκληρώσει το κομμάτι.

Συνολικά, η μορφή αυτού του ροντώ είναι επταμερής, καθώς διαρθρώνεται από τέσσερις εμφανίσεις του κυρίου θέματος και τρία ενδιάμεσα επεισόδια. Το κύριο θέμα παρουσιάζεται πάντοτε στην κύρια τονικότητα, ενώ τα επεισόδια αναφέρονται σε μία ή και δύο διαφορετικές δευτερεύουσες τονικότητες: στην V το πρώτο, στην vi και την iii το δεύτερο και, τέλος, στην IV το τρίτο.

13 Νοεμβρίου 2024
Ιωάννης Φούλιας